

Verslag van het Platform Groen Erfgoed 2

Datum: 15 april 2009

Locatie: RACM Zeist

Aanwezig: 55 deelnemers

Programma

- Marinke Steenhuis over Pieter Verhagen
- Discussie platformleden over inhoud en organisatie van het platform

Marinke Steenhuis over Pieter Verhagen

Nederland is maakbaar in de jaren '50 en '60, met veel invloed van de overheid. Het werkend leven van Pieter Verhagen (1882-1950) eindigde in deze periode waarin stedenbouw zich als zelfstandig werkveld ontwikkelde.

Tegenwoordig stoot de overheid juist taken af, zo is bijvoorbeeld de Rijksplanologische Dienst (RPD) opgegaan in het Planbureau voor de Leefomgeving.

Het stedenbouwkundig erfgoed is nog niet sterk gecanoniseerd. Het modernisme heeft lang een overheersende invloed gehad. Als tegenstem noemt Marinke Steenhuis het werk van Patrick Abercrombie (1879-1957) en Fritz Schumacher (1869-1947). Zij worden ook vergeleken met Henry Prost (Parijs). Zij stemmen hun landschapsontwerpen af op het aanwezige landschap en bijv. de geomorfologie, maar ook op andere bestaande elementen als een weg of een natuurterrein. Beplanting maakt onderdeel uit van hun ontwerpen. Ook Pieter Verhagen paste in deze laatste stroming.

Biografie

Uit Verhagens dagboeken blijkt al een hele vroege interesse voor het landschap. Hij studeert bouwkunde in Delft (waar nog geen stedenbouw werd onderwezen, hierin is hij autodidact). Verhagen was onder de indruk van het boek "Walden" van Thoreau en na zijn studie verblijft hij dan ook een tijdje in de natuur. Als snel daarna werkt hij voor de stedelijke diensten van 's-Hertogenbosch, Utrecht en Rotterdam. Daarnaast werkt hij als zelfstandig adviseur in onder andere Schagen.

Rotterdam 1913-1916

In Rotterdam werden grote blokken tegelijk uitgegeven voor ontwikkeling door een combinatie van architecten. Voorbeeld van zo'n grote ontwikkeling (we zouden het nu een Vindex-locatie noemen) is het tuindorp Vreewijk (het Particulier initiatief NV Vreewijk). De basis bestond uit een assenkruis met water en een groen profiel. De architecten leverden een complete inrichting tot en met bankjes en een klimplant in de voortuin. Zelfs een plan voor de achtertuin werd (kon worden) geleverd. Zes bureaus werkten in de wijk; er was afwisseling maar ook eenheid door van tevoren opgestelde eisen waar de bureaus zich aan moesten houden.

In 1916 associeerde Pieter Verhagen zich met Granpré Molière en Kok; het bureau werd internationaal bekend.

Kralingse Bos

Ontwerpplannen voor het Kralingse bos leidden tot een conflict met Leonard Springer. Opdrachtgevers en moderne architecten vonden dat de tijd van een wandelbos voorbij was. De gebruikers zouden zijn veranderd en bovendien zouden veel meer mensen van de ruimte gebruik maken. Het park moest grote hoeveelheden mensen, die niet ver van de entree zouden gaan, kunnen verwerken. In de discussie speelt mee dat Pieter Verhagen architect was en geen landschapsarchitect, terwijl Springer zich sterk maakte voor de emancipatie van de landschapsarchitect.

Ruimtelijke inrichting buiten de stad

Verhagen heeft aan diverse projecten buiten de stad meegewerkt. Bijvoorbeeld aan plannen om lintbebouwing langs wegen een halt toe te roepen. En aan een plankaart voor de Randstad met aaneengesloten stukken groen.

In 1942 werd de Noordoostpolder in gebruik genomen: grote kavels met eenvormige bebouwing. De wens om tot een beter herkenbare indeling van de ruimte te komen werd gerealiseerd door bos te planten op voor landbouw ongeschikte gronden, en door het ritme van wegen met laanbeplanting te accentueren.

Het streven van Pieter Verhagen naar een stedelijk landschap

Soms besloot Verhagen dat het beter was om niet te bouwen maar de ruimte open te laten, zoals in de Bossche Broek in Den Bosch, jaren '30. Nu nog steeds een gewaardeerd groen terrein.

Marinke Steenhuis laat in Hoogezand-Sappemeer een voorbeeld zien van een lastige opgave op een strook grond tussen oudbouw en het water. Verhagen vond een oplossing waarbij hij van de achterkant de voorkant maakte door de aanleg van een parkachtige weg aan de achterzijde.

Na Verhagen

Pieter Verhagen heeft invloed gehad op het werk van Roel Benthem (1911-2003) bij Staatsbosbeheer, die het landschapsplan inbracht bij ruilverkavelingsplannen, en op Nico de Jonge.

De toekomst van het werk van Verhagen ziet er niet slecht uit. In de vragenronde constateert Marinke Steenhuis dat de door Verhagen ontworpen wijken nog steeds toekomst hebben (en geen probleemwijken zijn geworden zoals sommige andere wijken uit dezelfde tijd).

Aanbeveling van Steenhuis voor huidige ontwerpers is: doe meer historisch onderzoek. Er zijn nog veel onbekende stedenbouwkundige plannen in de archieven opgeborgen. De plannen worden op het moment overgedragen van de provincies naar het rijksarchief.

Pieter Verhagen als inspiratiebron voor nieuwe ontwerpers? Ja, Belvedere is in feite een voortvloei van gedachtegoed zoals dat mede door Verhagen ontwikkeld is. Er is interesse in de vroege stedenbouw maar een kennislacune zorgt ervoor dat we de ontwikkelde gereedschappen niet altijd goed weten te gebruiken.

Speakerscorner

- Eric Blok/SB4: "De tweede druk van de publicatie Villatuinen is beschikbaar"
- Hein Krantz/PHB: "In vervolg op de vorige bijeenkomst: Dank voor de steunbetuigingen. Er zijn gesprekken met het ministerie en de Tweede Kamer over de wijze van voortzetting van de stichting Particuliere Historische Buitenplaatsen."

Discussie

Erik Kleijn (RACM, nu Rijksdienst voor het Cultureel Erfgoed) leidt de discussie, en vraagt: Hoe willen we het doel van het platform omschrijven, bijvoorbeeld?

- Kennisuitwisseling
- Problemen maar ook voortgang in de praktijk
- Verbinden van partijen
- Agenderen van verbeteracties

Reacties:

Jan Wessels (gemeente Arnhem): 10 jaar geleden is de verklaring van Arnhem opgesteld en het initiatief voor een Platform Monumentaal Groen ontstaan. De uitgangspunten zijn veelal gelijk gebleven en zouden gebruikt kunnen worden bij het opstellen van de uitgangspunten van het Platform Groen Erfgoed. Sommige dingen zijn bereikt (bijv. de gewenste opleiding heeft vorm gekregen aan de Hogeschool Utrecht).

Marcel van Ool (Staatsbosbeheer) suggereert dat het goed kan zijn een gezamenlijke reactie te formuleren op onderwerpen die actueel zijn in de media.

Wat verstaan we onder groen erfgoed? Hoe breed willen we dit trekken? Algemeen wordt gevonden dat we dit niet te nauw moeten zien: geomorfologie of historische geografie bijvoorbeeld kunnen altijd onderdeel zijn van de kennisuitwisseling. Niet als een specialisme op zichzelf maar wel als ondersteunend aan de kennisuitwisseling op het gebied van groen erfgoed.

Eric Blok (SB4) suggereert de functie van kenniscafé waarbij er vooral veel uitgewisseld kan worden, meer dan een platform als instituut.

Mireille Dosker (NHLandschap) zou ook advies willen geven richting de Rijksdienst voor het Cultureel Erfgoed.

Johan van Galen Last (Natuurmonumenten) zou middels het platform tot een betere subsidieregeling willen komen.

Jan Willem Edinga (Opleiding HU, Groen Ruimtelijk Erfgoed, instandhouden en beheren historische parken, tuinen en landschappen) vraagt zich af waar de raakvlakken zijn tussen professionals en het Rijk.

Erik Kleijn stelt dat het rijk (Rijksdienst voor het Cultureel erfgoed) het platform faciliteert door een zaal ter beschikking te stellen, maar verder een inhoudelijk deelnemer is als de andere deelnemers.

Patricia Debie (Debie & Verkuil architecten) zou graag zien dat het platform het initiatief neemt tot het certificeren van hoveniers en ontwerpers, kundig in restauratie en onderhoud van groen erfgoed.

Marinke Steenhuis (Steenhuis stedenbouw/landschap) twijfelt aan de toegevoegde waarde van een certificering. Zij wil een brede doelgroep bereiken via het platform, het platform om met de buitenwereld te communiceren. Vraag is wat voor uitstraling je als platform wilt hebben: bijvoorbeeld een activistische houding?

Aanwezig zijn het erover eens dat het platform voor een brede groep toegankelijk is: onderzoekers, gemeente, uitvoerders, etc.. Een brede inhoud biedt de mogelijkheid dwarsverbanden te kunnen leggen; met een integrale aanpak is voordeel te behalen.

Henk Dijkstra (Prins Bernhard Cultuurfonds) pleit voor een pragmatische aanpak van lezingen en discussies met actuele onderwerpen.

Liesbeth Missel (speciale collecties WUR) zou graag een 'Who is who' op internet ter beschikking hebben. Uitwisseling via internet wordt vaker genoemd.

Het platform moet het samenwerken van veel partijen bevorderen, men moet direct kennis kunnen opdoen, en ook indirect (weten waar je het kunt halen) en deze kennis vervolgens weer verspreiden (bijv. in de eigen werkkring). De focus ligt op groen. Op het voorstel om tijdens het platform discussies te houden in kleine kring en vervolgens terug te koppelen naar het plenair, komt weinig reactie uit de zaal. Op de presentaties moeten bij voorkeur open vragen worden gesteld en minder afgesloten onderwerpen.

Erik Kleijn peilt de mening over de gewenste organisatievorm van het platform:

Aan de werkbaarheid van een estafette-model wordt getwijfeld. Liever een vaste kern (van maximaal 4 mensen) die het programma maakt. Er lijkt geen vraag te zijn naar het inrichten van een verdergaand model met een bestuur en dergelijke.

De hier besproken onderwerpen worden verder uitgewerkt en tot een voorstel voor 'Uitgangspunten van het Platform Groen Erfgoed' gemaakt. Dit wordt de volgende keer ter bespreking aan de deelnemers voorgelegd.

Besloten wordt een tijdelijke programmacommissie samen te stellen voor de volgende bijeenkomst. De volgende mensen melden zich spontaan aan: Eric Blok, Marloes Tigchelaar en Annemarie van Leeuwen (begeleiding Natascha Lensvelt, Rijksdienst voor het Cultureel Erfgoed, organisator tot nu toe).

Deze commissie stelt een datum en een programma vast voor de volgende bijeenkomst.